

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: тенденції та виклики

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану повинен бути орієнтований, перш за все, на створення безпечних умов навчання і може бути організовано за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом) залежно від можливостей фонду захисних споруд цих закладів.

За результатами дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році, що проведено Державною службою якості освіти України за підтримки ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти» близько 800 тис. школярів змінили форму здобуття освіти з денної на дистанційну (з 17 669 учнів/учениць у 2021 році до 772 909 у 2022) та сімейну (домашню) (з 4 695 до 64 409 учнів/учениць відповідно) [1].

Слід наголосити, що механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою визначено «Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 року за № 941/35224. Дистанційне навчання передбачає навчальні (у тому числі практичні, лабораторні) заняття, вебінари, онлайн-форуми та конференції, самостійну роботу, дослідницьку, пошукову, проектну діяльність, навчальні ігри, консультації та інші форми організації освітнього процесу, визначені освітньою програмою закладу освіти (навчальними програмами з окремих предметів (інтегрованих курсів). Спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, консультацій, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі.

За результатами дослідження Державної служби якості освіти України, і керівники, і батьки основними причинами, що перешкоджали освітньому процесу, називають повітряні тривоги, відключення електроенергії, відсутність або слабкий інтернет. Компенсація втрати у навчальному часі (пропущені навчальні заняття) найчастіше відбувається через надання учням/ученицям навчальних матеріалів (презентація, відео, аналогічні навчальні заняття онлайн) та завдань для самостійного опрацювання. Рідше проводять групові та індивідуальні консультації, додаткові навчальні заняття. Водночас складно оцінити, як часто реалізовувалися вказані заходи, з огляду на те, що більшість вчителів скаржаться на брак умов та можливостей: відсутність електрики та інтернету, брак вільного часу в педагогів, різні часові пояси в учнів/учениць та вчителів, небажання в учнів/учениць та батьків

виділяти додатковий час. Втрати в освітньому процесі – зміна форми здобуття освіти, переведення закладів з очного на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови організації освітнього процесу (повітряні тривоги, відключення електроенергії, перебої з інтернетом) – вплинули на результати навчання учнів/учениць.

Результати анкетування вчителів та учнів/учениць показали деякі розбіжності в оцінці допомоги та підтримки для надолуження навчальних втрат. Найбільше учнів/учениць вказують, що отримували допомогу у вигляді додаткових завдань та навчальних матеріалів для самостійного опрацювання. Натомість вчителі насамперед зазначають про індивідуальні та групові консультації, додаткові заняття, які проводили для учнів/учениць. З огляду на те, що дослідження вказує на зменшення кількості учнів/учениць, які володіють уміннями, необхідними для самостійного навчання – уміння планувати час, організувати свою роботу, самостійно виконувати завдання, здійснювати самооцінювання – надолуження навчальних втрат шляхом самостійного опрацювання навчального матеріалу може бути малоефективним для частини учнів/учениць.

За останній рік погіршився психологічний стан здобувачів освіти. Майже вдвічі у порівнянні з початком лютого 2022 року збільшилася кількість учнів/учениць, які почуваються тривожно, напружено, у півтора рази – втомлено. Водночас на 20 % у кожній категорії зменшилася кількість тих, які почуваються в безпеці, спокійно, енергійно та щасливими. В розрізі регіонів різниці у відповідях учнів/учениць про те, як вони почуваються у 2022/2023 навчальному році, фактично не виявлено.

Ключовими викликами освітнього процесу в умовах війни педагоги називають нестабільні умови навчання, обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності, зниження мотивації та нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць та вчителів. Втім, педагоги та шкільна адміністрація демонструють недостатньо гнучкості та адаптивності, плануючи освітній процес. 33 % директорів у містах та 50 % у селах не змінювали розкладу навчальних занять в умовах війни, коли в країні постійно відбуваються стабілізаційні відключення електроенергії, повітряні тривоги, бракує доступу до швидкісного інтернету. 40 % педагогів у містах та 44 % у селах не вносили змін до календарно-тематичного планування через зміни режиму роботи закладу, лише 37 % змінювали кількість годин на вивчення теми, 32 % об'єднували теми, 23 % розподіляли теми з урахуванням режиму – синхронного чи асинхронного.

В умовах дистанційного синхронного навчання не більше третини вчителів застосовують види навчальної діяльності, що передбачають взаємодію учнів між собою, активну участь в освітньому процесі: групову роботу, роботу в парах, практичні та лабораторні роботи. Водночас в умовах дистанційного синхронного та асинхронного навчання переважна більшість вчителів пропонують учням переглянути презентації, відео, виконати вправи, самостійно опрацювати навчальні матеріали, попри те, що 39 % вчителів

вважають викликом для освітнього процесу в умовах війни те, що учні не вміють самостійно вчитися.

Важливо зазначити, що не менше 91 % опитаних керівників шкіл стверджують, що навчання у закладах освіти здійснювалося постійно (в синхронному та/або асинхронному режимах) впродовж 2022/2023 навчального року. Але оцінюючи освітні втрати, варто брати до уваги не лише те, чи працював заклад, потрібно враховувати і те, чи мали змогу вчитися учні/учениці. Результати анкетування батьків свідчать, що постійно вчилися близько 40 % учнів/учениць. Про те, що діти не вчилися понад 20 днів (місяць), зазначають від 6 % батьків на Заході до 10 % на Півдні.

Цікавим є факт, що 84 % керівників закладів освіти та 90 % педагогів запевняють, що долають втрати у навчальному часі, спричинені повітряними тривогами, відключенням електроенергії тощо. Найчастіше компенсація втрат навчального часу здійснюється через надання учням/ученицям навчальних матеріалів (презентація, відео, аналогічні навчальні заняття онлайн) та завдань для самостійного опрацювання. Групові та індивідуальні консультації проводять у 65 % закладів освіти. Ущільнюють навчальний матеріал у третині шкіл.

З огляду на те, що більшість закладів освіти працюють у дистанційному та змішаному режимі, доступ до інтернету та техніки стали основними потребами у роботі педагогів. Станом на січень 2023 року 25 % педагогів не були забезпечені робочими комп'ютерами. Ті вчителі, які не мають вдома комп'ютера або використовують його разом з іншими членами сім'ї, проводять онлайн-уроки переважно у закладах освіти. Результати анкетування педагогів загалом свідчать про гнучкість у виборі місця проведення онлайн-уроків та оптимальне використання наявних ресурсів.

Розмірковуючи над тим, що може допомогти стабілізувати освітній процес в умовах війни, третина керівників вказують на потребу у психологічній підтримці вчителів та учнів, а також на забезпечення умов для навчання: укриття, доступу до електроенергії та інтернету. Відповіді директорів співвідносяться із запитом третини вчителів про психологічну підтримку, про нестабільні умови як головну перешкоду навчання. Майже чверть керівників вважають, що стабілізувати освітній процес може ефективна комунікація з батьками (вказали 23 %) та усіма учасниками освітнього процесу (21 %). Підтримка зв'язку з батьками учнів/учениць – справді важлива складова в умовах нестабільного освітнього процесу, як і з вчителями та учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. <https://osvita.ua/doc/files/news/889/88943/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>
2. Алексєєва С. Особливості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні

онлайн-ресурси. Український педагогічний журнал. 2023. № 1. С. 59-65. URL: <https://uej.undip.org/index.php/journal/article/view/645/641>

3. Алексеєва, С.В., Арістова, Н.О., Малихін, О.В. Топузов, О.М. (2023) Методологічні та дидактичні засади компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації. стор. 19-25. <https://lib.iitta.gov.ua/737635/>

4. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання (О. Топузов, О. Локшина, Ред.). Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>

5. Малихін, О., Арістова, Н., Рогова, В. (2022) Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. Український педагогічний журнал. (3). 68–77. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>

6. Топузов, О., Засєкіна, Т. (2022) Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року. 296. <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>